

Prikaz knjige
Primljen : 06.04.2015. godine

UDK: 551.4.012
343.123.1

**„SPECIFIČNOSTI METODOLOGIJE ISTRAŽIVANJA U
BEZBJEDNOSNOJ DJELATNOSTI“ AUTOR DŽEVAD TERMIZ**

*“THE SPECIFICITY OF METHODOLOGY IN RESEARCH OF SECURITY
ACTIVITIES ITS” AUTHOR DŽEVAD TERMIZ*

Omer Gabela, magistar iz oblasti bezbjednosnih studija
Državna agencija za istrage i zaštitu
Istočno Sarajevo
e-mail: ogabela-ds@fkn.unsa.ba

REZIME

Istraživanje predstavlja proces raznovrsnih aktivnosti koje su usmjerene na sticanje saznanja o nekoj pojavi, procesu, ponašanju, radnji ili djelanju. To su veoma složeni procesi čija je djelatnost organizovana, namjerna, ciljna i svrsishodna, a posebno se ta složenost ogleda na području istraživanja u bezbjednosnoj djelatnosti. Metodologija, kao posebna i samostalna nauka, se bavi proučavanjem i primjenom metoda, tehnika i postupaka čiji je cilj doći do naučne istine. S obzirom da sve društvene pojave i procesi imaju svoje određene posebne karakteristike, tako i metodologija istraživanja u bezbjednosnoj djelatnosti ima određene specifičnosti. U knjizi „Specifičnosti metodologije istraživanja u bezbjednosnoj djelatnosti“ autor Dževad Termiz upravo ukazuje na specifičnosti naučnih, metodskih i akciono-operativnih istraživanja u bezbjednosnoj djelatnosti.

Ključne riječi: metodologija istraživanja, bezbjednosna djelatnost, istraživanje u bezbjednosnoj djelatnosti, specifičnosti metodologije u bezbjednosnoj djelatnosti.

ABSTRACT

Research is the process consisted of different activities oriented in acquisition of knowledge about certain phenomenon, process, behavior or action. These are very complex processes whose activities are organized, deliberate, targeted and purposeful, and that complexity is reflected in the research of security activities. Methodology as separate and independent science, research and apply methods, techniques and procedures with ultimate goal to reach scientific truth. Considering that all social occurrences and actions has its own characteristics, so does the methodology of research in security activities has certain particularities. In book "The specificity of methodology in research of security activities" its author Dževad Termiz indicates particularities of scientific, methodic and operational research of security activities.

Key Words: methodology of research, security activities, research of security activities, particularities of methodology in security activities.

U izdanju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu 2014. godine objavljena je knjiga **Specifičnosti metodologije istraživanja u bezbjednosnoj djelatnosti** autora prof. dr. Dževada Termiza. Djelo je nastalo kao plod dugogodišnjeg naučnog rada sa ciljem da se prikažu specifičnosti metodologije nauke o bezbjednosti. Nauka o bezbjednosti nameće, samim tim, sopstveni specifični metod i specifičnu metodiku koje se mogu izvršiti iz konteksta metodologije, jer metodologija kao nauka ima svoje opšte i posebne odredbe, ali i svoje specifičnosti, odnosno specifične odredbe.

Djelo je obima 145 stranica, koncipirano u deset posebnih glava, koje se ogledaju u sledećim nazivima: 1. Uvodna napomena; 2. Pojam metodologije i njena klasifikacija; 3. Metodologija, metodika, akciono-operativni bezbjednosni tokovi; 4. Uloga, funkcije i specifičnosti društvene pojave bezbjednosne djelatnosti; 5. Specifičnosti predmeta istraživanja, izbor predmeta istraživanja bezbjednosnih pojava i bezbjednosnih djelatnosti; 6. Specifičnosti konceptualizacije i projektovanja istraživanja bezbjednosnih pojava; 7. Specifičnosti postupaka u realizaciji istraživanja

bezbjednosnih pojava; 8. Specifičnosti prezentacije i korištenja saznanja (rezultata istraživanja) bezbjednosnih pojava; 9. Zaključna razmatranja i 10. Opaske - fusnote.

Uvodna napomena ima ulogu prve glave, gdje autor daje se objašnjenje samog naziva djela i navodi razloge zbog kojih se opredjelio za takav naslov. Ističe da se odlučio za ovakav naslov prvenstveno iz razloga što je prikladniji empirijskim istraživanjima i zastupa tezu o bezbjednosti kao društvenoj situaciji i sigurnosti kao pojedinačnoj situaciji, odnosno situaciji subjekta. Navode se bitni problemi koji se postavljaju prilikom elaboriranja teme djela, a tiče se specifičnosti metodologije bezbjednosne djelatnosti. Kao prvo, ističe se problem određenja pojma „specifično“ kojeg je neophodno općeprihvatljivo i naučno valjano odrediti. U pogledu definisanja pojma „specifičan“ smatra se da je to postojanje razlike između subjekata, odnosno ono što jedan element ima, a drugi nema. Specifičnost metodologije iskazuje kroz pet koraka, gdje navodi da je bezbjednosna djelatnost u suštini istraživačka djelatnost u čijoj osnovi su naučno istraživačke metode koje su prilagođene metodici rada. Druga specifičnost se odnosi na proces kontinuiranog istraživanja sistema ugrožavanja i zaštite od ugrožavanja, te korištenje stečenih saznanja u bezbjednosnoj djelatnosti. Iz toga se izvodi zaključak da „predmet istraživanja determiniše metode istraživanja“, što se posebno ogleda u bezbjednosnoj djelatnosti.

Osvrt na metodologiju, kao posebnu nauku, autor daje u drugoj glavi koja nosi naziv *Pojam metodologije i njene klasifikacije*. Navode se dva stajališta koja su obrazložena i argumentovana, a to su: a) metodologija kao disciplina logike i b) metodologija kao samostalna i posebna nauka koja je veoma složena, ali primjenjiva u teorijskim, empirijskim i kombinovanim teorijsko-empirijskim istraživanjima. Zastupa se stajalište da je metodologija samostalna i nezavisna nauka i dijeli se na: opštu, posebnu, specifičnu i specijalnu metodologiju. Metodologiju istraživanja bezbjednosnih pojava autor svrstava u specifične metodologije, koje su dio posebne metodologije društvenih nauka.

Treća glava, pod nazivom *Metodologija, metodika, akciono-operativni bezbjednosni tokovi*, ukazuje na razliku između metodologije naučnih

istraživanja, metodike i akciono-operativnog istraživanja, ali uz istovremeno konstatovanje međusobne povezanosti i uslovljenosti. Tako se navodi da je metodologija „nauka o procesima sticanja naučnog saznanja naučnim istraživanjima i o društvenom, naučnom i praktičnom korištenju stečenog naučnog saznanja“, dok se metodika istraživanja bezbjednosnih pojava neposredno izvodi iz same metodologije. U pogledu akciono-operativnih istraživanja ističe se da su to istraživanja kojima nije cilj istraživanje nekog važnog naučnog slučaja, već se koriste poznati i provjereni metodi i tehnike nauke kako bi se riješio jedan aktuelni konkretni slučaj u praksi. Za metodologiju istraživanja bezbjednosnih pojava navodi se da je to, prije svega, primjenjena metodologija.

Uloga, funkcije i specifičnosti društvene pojave bezbjednosne djelatnosti je dio u kojem se daju naznake suštinskog shvatanja bezbjednosnih pojava. Suština bezbjednosne djelatnosti se ogleda kroz zaštitu, sprečavanje i otklanjanje opasnosti od spoljne agresije, ali i unutrašnjih oblika ugrožavanja. Taj zadatak postoji, kako u mirnodopskim uslovima, tako i u vanrednim situacijama. Za potpuno i suštinsko razumjevanje određenih bezbjednosnih pojava postoje određene teškoće u pogledu uloge i funkcije bezbjednosne djelatnosti. Te poteškoće se ogledaju u njenoj povezanosti sa državnom vlašću i narodom, te je uslovljena i svojstvima primjene moći i sile, čija je bitna karakteristika polivalentnost.

Naredna glava djela ima naziv *Specifičnosti predmeta istraživanja, izbor predmeta istraživanja bezbjednosnih pojava i bezbjednosnih djelatnosti* i ogleda se u činjenici da je specifičnost predmeta istraživanja bezbjednosnih pojava dvostruka. Prvo, predmet operativnog istraživanja je konkretno djelo, konkretni događaj (ubistvo, krađa, poplave, zemljotresi, požari itd.). Taj konkretni čin se odigrava na nekom prostoru i u određeno vrijeme. U isto vrijeme, osim operativnih istraživanja, autor nas upućuje na činjenicu da ti događaji mogu biti predmet, kako metodičkih, tako i naučnih istraživanja. Druga specifičnost istraživanja bezbjednosnih pojava ogleda se u tome što ona mogu da budu: javna, tajna i diskretna. U principu ta istraživanja su javna, ali mjere i radnje koje se primjenjuju su tajne ili dijelom javne a dijelom tajne.

U dijelu knjige pod naslov *Specifičnosti konceptualizacije i projektovanja istraživanja bezbjednosnih pojava* autor ističe da predmet i problem istraživanja determiniše metod i tehnike istraživanja, odnosno determiniše cio proces istraživanja. To je opšte pravilo metodologije naučnog istraživanja koje važi i za istraživanje u metodologiji bezbjednosnih pojava i procesa. Konceptualizacija istraživanja se nameće kao prva radnja u procesu metodičkog i naučnog istraživanja bezbjednosnih pojava. Pri tome se treba pristupiti definisanju stvarnih okolnosti u kojima se istraživanje izvodi. Bitno je istaći da posebna metodologija bezbjednosnih nauka izučava problem istraživanja bezbjednosnih pojava počev od problema definisanja bezbjednosnih pojava do metoda i tehnika pribavljanja podataka i obrade pribavljenih podataka, zaključivanja i prezentaciji naučnih rezultata dobijenih istraživanjem.

U ovom poglavlju autor nam daje odgovor na pitanje: Šta su to bezbjednosne pojave koje su predmet istraživanja bezbjednosnih nauka? Ističe da je to „stvarni odnos između ugrožavanja i zaštite i zaštićenosti od ugrožavanja.“ Na osnovu ovakvog pristupa neminovno su se nametnula dva pitanja: Šta je to ugrožavanje? i Šta je to bezbjednost? S obzirom na postavljena pitanja daju se i odgovori, pa se konstatuje da ugrožavanje „možemo shvatiti kao skup raznih dešavanja ili mogućih aktivnosti, prirodnih i ljudskih, da nanese štetu ljudskom tijelu, ljudskoj psihi ili ljudskim emocijama ili ljudskoj inteligenciji i ljudskoj perspektivi, kao i materijalnu štetu njihovoj imovini.“ Taj proces može da bude prirodni, društveni ili kombinovani. U pogledu definisanja bezbjednosti daje se definicija u pozitivnoj formi pa se kaže: „bezbjednost je faktička situacija u kojoj je subjekt-objekt preventivno ili (i) kurativno relativno zaštićen od ugrožavanja.“ Pravi se razlika između pojedinih istraživanja bezbjednosnih pojava, pa ako su ta istraživanja naučna onda prioritet ima naučni fond, a ako su istraživanja metodička prednost imaju stručne evidencije iz prakse. Osim toga, istraživanja mogu da budu i konkretno-operativna pa se u takvim situacijama pažnja usmjerava na konkretni događaj.

U pogledu ciljeva koji se mogu javiti tokom istraživanja bezbjednosnih pojava imamo: 1) naučne ciljeve – koji se utvrđuju klasičnim normama i standardima i 2) društvene ciljeve – koji se odnose na zaštitu od ugrožavanja.

Bitno je istaći da se zastupa teza da u istraživanju bezbjednosnih pojava postoji nesaglasnost između naučnih i društvenih ciljeva, odnosno ta dva cilja djeluju potpuno nezavisno jedan od drugog. Autor elaborira takav stav i daje zaključak da je on pogrešan, te smatra da ciljevi istraživanja povezuju zadatke istraživanja, a samim tim i naučni i društveni cilj. Zanimljiva konstrukcija se daje u pogledu prezentovanja naučnih i društvenih ciljeva. Naime, u naučno istraživačkom projektu prvo se navode stavovi o naučnim ciljevima, pa potom stavovi o društvenim ciljevima. Međutim, u projektima istraživanja bezbjednosnih pojava takav pristup je pogrešan i zahtjeva iskazivanje prvo društvenih pa potom naučnih ciljeva. To je iz razloga što društvene potrebe zahtjevaju određene djelatnosti kako bi se postigli određeni ciljevi, dok je naučno istraživanje sistem radnji (naučnih, intelektualnih i dr.) kojima se postižu naučna saznanja. Takav stav je prihvatljiv, kako autor navodi, i kod ostalih društvenih nauka.

Hipoteze su značajan dio svakog projekta istraživanja pa tako i istraživanja bezbjednosnih pojava. Imajući u vidu njihovo izvođenje iz predmeta i ciljeva istraživanja koji imaju određene specifičnosti za bezbjednosne pojave sasvim logično se nameće činjenica da hipoteze u istraživanju bezbjednosnih pojava imaju određene specifičnosti. Prva specifičnost proizilazi iz svojstava predmeta i ciljeva istraživanja bezbjednosnih pojava, kao i djelatnosti organa bezbjednosti. Imajući u vidu da se nezakonito ponašanje manifestuje kroz cijelu ljudsku istoriju autor zaključuje da je moguće postaviti „sistem hipoteza trajnog ili bar dugoročnog važenja.“ Druga specifičnost se ogleda u pogledu njihovog dijagnostičkog i prognostičkog karaktera, kao i operativne primjenjivosti. Takav način zahtjeva preventivni i represivni pristup učiniocima prekršaja i krivičnih djela. I same zatvorske kazne su zasnovane na pretpostavci o mogućem prevaspitanju učinioca nekog delikta. Navodi se da treba imati na umu da niti jedan oblik devijantnog ponašanja (kriminalnog ili prekršajnog) „nema neograničen broj načina, sadržaja niti formi izvršenja.“ Specifičnost procesa provjere hipoteza ogleda se u tome što su indikatori propisani zakonima i ne mogu se proizvoljno mijenjati. Indikatori se često mjenjaju uslovljeni promjenama državno-pravnog sistema i promjenama u društvenoj stvarnosti, te postoje jednostavni i složeni indikatori. Kod bezbjednosnih pojava indikatori su pretežno složeni i ogledaju se, najčešće, u vidu indicija preko kojih se posredno zaključuje.

Osim toga, u ovoj glavi proučava se način istraživanja, te se obrađuju sledeće opštenaučne metode i ukazuje na njihov značaj: 1) metoda pokušaja i grešaka; 2) hipotetičko-deduktivna metoda; 3) aksiomska metoda; 4) statistička metoda, 5) metoda modelovanja i 6) konkretna analitička (dijalektička) metoda kao vrsta analitičko-deduktivne metode. Autor djela zaključuje, s obzirom na specifične potrebe istraživanja bezbjednosnih pojava, da su najkorisniji modeli istraživanja nastali kombinacijama statističke i metode modelovanja bez obzira da li se radi o naučnim ili operativnim istraživanjima.

Što se tiče osnovnih posebnih metoda ističe se podatak da se njihova primjena u istraživanju bezbjednosnih pojava vrši u skladu sa odredbama metodologije društvenih i političkih nauka. Pri tome se moraju uzeti u obzir dvije specifičnosti. Prvo, u bezbjednosnoj djelatnosti dokazni postupak je strogo propisan i standardizovan. Drugo, postupkom se konkretno dokazuje djelo i njegovi počinioci i predviđa se upotreba analitičko – sintetičke metode.

Sedma glava nosi naziv *Specifičnosti postupaka u realizaciji istraživanja bezbjednosnih pojava* i počinje sa definicijom bezbjednosne djelatnosti u kojoj ističe da je to „prevashodno istraživačka djelatnost čiji je predmet ugrožavanje ljudi i ljudskog društva i zaštite ljudi i ljudskog društva od ugrožavanja.“ Zaštitna funkcija organa bezbjednosti se ogleda kroz tri aspekta: preventivna zaštita, interventna (kurativna) zaštita i saniranje posljedice. Osim toga, njihova djelatnost mora biti nužno prognostička. Ti organi polaze od hipoteze da je društvo kontinuirano ugroženo i da mu treba stalna zaštita. Prognostička djelatnost se ogleda u otkrivanju statističke zakonitosti, tačnije određenih modela ponašanja. Na jedan, sasvim stručan način, daje se primjer istraživačkog rada pozornika gdje se navodi da je on osposobljen da obavlja poslove po zakonu i da pribavlja informacije i obavještenja. Autor zaključuje da u bezbjednosnom sektoru postoji podobniji skup subjekata za pribavljanje podataka nego što je to slučaj u bilo kojoj drugoj djelatnosti. U prilog toj tvrdnji navode se prednosti tih kadrova koji se ogledaju u samom kriteriju odabira tih kadrova, stalnom uvježbavanju za posmatranje, komuniciranje, razne intervencije, davanje jasnih i preciznih saopštenja, istančan osjećaj za razlikovanje istine od

neistine, poznavanje stanovnika gdje obavljaju svoju dužnost, poštivanje zakona i instrukcija, osposobljenost za analizu (sadržaja) dokumenta i sl.

U ovoj glavi se obrađuju metode pribavljanja podataka koje se koriste u bezbjednosnim istraživanjima. Za metode pribavljanja podataka i njihove tehnike autor konstatuje da su one u osnovi iste kao kod istraživanja drugih društvenih pojava. U te metode spadaju: a) posmatranje; b) ispitivanje; c) eksperiment; d) analiza (sadržaja) dokumenta; e) studija slučaja i f) biografska metoda. Daje se jedan koncizan i opširan opis tih metoda.

Sređivanje i obrada podataka u istraživanjima bezbjednosnih pojava je predposljednja faza u pribavljanju podataka isto kao u istraživanjima ostalih društvenih pojava, te ista pravila vrijede i za jedne i za druge. Međutim, autor pravi razliku između podataka koji se pribavljaju u ostalim društvenim istraživanjima i dokaza koji se pribavljaju u istraživanjima bezbjednosnih pojava. Podaci su plod intelektualne tvorevine istraživača povezane za definisane indikatore, dok su dokazi materijalne stvari (oružja i oruđa), medicinski nalazi, određeni proizvodi i tvorevine, otisci prstiju, snimci nadzornih kamera, pismene izjave i dr. Dokazi se procjenjuju, vrednuju i provjeravaju, a autor zaključuje da su najnepouzdaniji dokazi svjedočenja osoba, osim ako ne svjedoči više neutralnih očevidaca na isti način. Bitna karakteristika podataka i dokaza je da dokazi mogu biti podaci u naučnom istraživanju, ali podaci u naučnom istraživanju ne mogu biti dokazi u akciono-operativnom istraživanju bezbjednosnih pojava, te i sam autor konstatuje da takva činjenica na prvi pogled izgleda paradoksalno. Provjera dokaza je mnogo rigoroznija nego što je provjera podataka u naučnom istraživanju, ali autor stoji na stanovištu da daje prednost naučnoj proceduri sređivanja i obrade podataka, jer su druge procedure, kako ističe, opterećene pristrasnošću.

Specifičnost prezentacije i korištenja saznanja (rezultata istraživanja) bezbjednosnih pojava naziv je osme glave u kojoj autor prvo konstatuje da je prezentacija predstavljanje (prikazivanje) nekog završenog djela ili jedne zaokružene cjeline. U društvenim naukama, istraživanja su, u principu, transparentna, dok za istraživanja bezbjednosnih pojava postoje određene specifičnosti. Ta specifičnost proizilazi iz svojstava njihove djelatnosti,

ciljeva i svrhe te djelatnosti. Upravo zbog toga su interne prezentacije češće i funkcionalnije nego što je to slučaj sa javnim prezentacijama. Prezentacija proizilazi iz izvještaja o istraživanju, a može da obuhvati istraživanja u cjelini ili samo određene faze istraživanja. Autor u okviru interne prezentacije pravi razliku između tekuće (svakodnevne) prezentacije, posebne prezentacije i specijalne interne prezentacije. Međutim, konstatuje da je prezentacija konačnih rezultata istraživanja, bilo naučnih, metodičkih i operativno-akcionih podesna i za internu i za javnu prezentaciju zbog mogućnosti funkcionalnog struktuiranja, oblikovanja i izbora vremena, mjesta, publike i sredstava prezentacije. Te prezentacije imaju informativnu i evolucionu funkciju (funkciju vrednovanja), a osim toga imaju propagandnu i obrazovnu funkciju.

Deveta glava se odnosi na *Zaključna razmatranja* gdje se po stavkama navode veoma precizni zaključci u vezi istraživanja bezbjednosnih pojava. Tako autor ističe da ugrožavanja mogu biti od prirodnih nepogoda i od ponašanja pojedinaca, grupa i organizacija. Na takva ponašanja djeluju organi bezbjednosti preventivno, kurativno i postkurativno u skladu sa važećim zakonskim propisima. U cjelokupnom tom procesu sistem bezbjednosti je bitan podsistem društvenog sistema, pa s obzirom da je bezbjednost društveni proces u vremenu i prostoru, te su i aktivnosti bezbjednosnih organa društvene. Na kraju autor zaključuje da je nauka o bezbjednosnim pojavama posebna društvena nauka, sa mnoštvom složenih disciplina, koje se odnose na razne aktivnosti i događanja. Upravo to determiniše nastanak i razvoj specijalne metodologije bezbjednosnih nauka za koju kaže da je „specijalna primjenjena metodologija“, te ističe da se iz metodologije političkih nauka može preuzeti tipski model projekta istraživanja, predmeta istraživanja i zaključivanja na osnovu podataka koji je i prikazan na kraju ovog naučnog djela.

Potrebno je naglasiti da je deseta glava, pod nazivom *Opaske – fusnote*, izuzetno objašnjavajuće prikazana i daje značajan doprinos razjašnjenju pojmova i same tematike naučnog djela.

Naučno djelo *Specifičnosti metodologije istraživanja u bezbjednosnoj djelatnosti* nudi odgovore na mnoga pitanja metodološke teorije i prakse.

Na taj način se daje značajan doprinos proučavanju i razvoje metodologije u oblasti bezbjednosnih pojava i djelovanja organa bezbjednosti uz jedan naučni, metodički i akciono-operativni pristup rješavanja problema u oblasti bezbjednosti. Knjiga predstavlja jedan od rijetkih rukopisa koja se bavi metodologijom istraživanja bezbjednosnih pojava, te upravo zbog toga ima svoju vrijednost i prepoznatljivost. Vrijednost i utemeljenost naučne kompetencije djelu daju renomirani profesori metodologije i bezbjednosti koji su se pojavili u ulozi recenzenata.

Osim toga, neophodno je naglasiti sadržajnu relevantnost, konzistentnost i jasnoću jezika kojim je djelo napisano čime je olakšano usvajanje znanja, ne samo osobama iz sektora bezbjednosti kojima je ta oblast naučno i stručno bliska, već i široj populaciji. Djelo je izuzetno korisno i ima svoju široku primjenu s obzirom da se u savremenim uslovima života sektor bezbjednosti proteže skoro kroz sve sfere života i na njegovom izgrađivanju i očuvanju učestvuju brojni organi i institucije, a ne samo policija i vojska, što je zastarjelo mišljenje. Kroz rad autor je pokazao visoko naučno znanje iz oblasti metodologije, ali i na području bezbjednosti, jer se bez takvog stepena znanja ne bi moglo sačiniti jedno ovakvo izuzetno korisno i zapaženo naučno djelo koje će dati svoj značajan doprinos istraživanju kriminaliteta kao društvene pojave.